

УДК 657

Порівняльний аспект обліку дебіторської заборгованості підприємства за П(С)БО та МСФЗ

Шехтерле Р.Р.

магістр

Одеського національного економічного університету

Здійснено порівняльний аналіз національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку та міжнародних стандартів фінансової звітності стосовно відображення дебіторської заборгованості в обліку та фінансовій звітності. Встановлено загальні риси та відмінності обліку дебіторської заборгованості за П(С)БО та МСФЗ.

Ключові слова: дебіторська заборгованість, П(С)БО, МСФЗ, оцінка, визнання, резерв сумнівних боргів.

Шехтерле Р.Р. СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АСПЕКТ УЧЕТА ДЕБИТОРСКОЙ ЗАДОЛЖЕННОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ ПО П(С)БУ И МСФО

Осуществлен сравнительный анализ национальных положений (стандартов) бухгалтерского учета и международных стандартов финансовой отчетности относительно отражения дебиторской задолженности в учете и финансовой отчетности. Установлены общие черты и различия учета дебиторской задолженности по П(С)БУ и МСФО.

Ключевые слова: дебиторская задолженность, П(С)БУ, МСФО, оценка, признание, резерв сомнительных долгов.

Shechterle R.R. COMPARATIVE ASPECTS OF THE ACCOUNTS RECEIVABLE OF THE ENTERPRISE FOR P(S)BU AND IFRS

A comparative analysis of national accounting regulations (standards) and international financial reporting standards on the accounting and financial reporting of receivables is carried out. Common features and differences of accounting of accounts receivable on P(C)BU and IFRS are established.

Keywords: accounts receivable, P(C)BU, IFRS, valuation, recognition, allowance for doubtful debts.

Постановка проблеми у загальному вигляді. З моменту формування ринкових відносин в країні і до сьогодні існує велика кількість нерозв'язаних питань, пов'язаних з дебіторською заборгованістю, що зумовлює постійні внесення змін до нормативно-правових актів, які регламентують питання з нею пов'язані дебіторської заборгованості, пошук нових шляхів удосконалення організації та методики розрахунків з дебіторами. У підсумку проблема дебіторської заборгованості є досить актуальною, оскільки фінансовий стан підприємства в значній мірі залежить від наявності та ефективного управління цим видом заборгованості. В умовах розвитку міжнародного співробітництва та приведення національного законодавства у сфері бухгалтерського обліку до норм міжнародних стандартів облік дебіторської заборгованості набуває особливої актуальності. В цьому контексті важливого значення набуває проблема співвідношення міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ) та Положень (стандартів) бухгалтерського обліку (П(С)БО).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням питань обліку дебіторської заборгованості займається низка провідних вітчизняних вчених, до яких слід віднести: Ф.Ф. Бутинця, С.Ф. Голова, Л.В. Івченко, В.М. Костюченко, І.Ю. Кравченко, О.В. Топоркова, Г.А. Ямборко та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Переважна більшість дослідників з'ясовують сутність та особливості обліку дебіторської заборгованості за національними стандартами, не виправдано залишаючи поза увагою особливості міжнародних стандартів стосовно відображення дебіторської заборгованості в обліку та фінансовій звітності.

Мета та завдання статті. Метою статті є здійснення порівняння П(С)БО та МСФЗ стосовно відображення дебіторської заборгованості в обліку та фінансовій звітності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Система бухгалтерського обліку кожної країни в процесі свого історичного розвитку формувалася під впливом цілої низки факторів, пов'язаних з відповідним соціаль-

ним, економічним і культурним середовищем. Таке різноманіття систем бухгалтерського обліку привело до формування міжнародних систем регулювання бухгалтерського обліку, найбільш поширеними серед яких є МСФЗ (Міжнародні Стандарти Фінансової Звітності), що мають успіх серед компаній країн європейської частини світу та деяких країн Азії, та американські GAAP (Загальноприйняті Принципи Фінансового Обліку), використовувані в США, Великобританії та Японії [10, с. 162].

Оскільки Україна є європейською країною, то необхідно більш пильну увагу звернути на МСФЗ. Відповідно до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», національні стандарти бухгалтерського обліку не повинні суперечити міжнародним [1].

Щодо обліку дебіторської заборгованості це означає, що ПСБО 10 «Дебіторська заборгованість» [2] та інші, в яких піднімається питання дебіторської заборгованості мають відповідати вимогам МСФЗ. При цьому слід зазначити, що на відміну від національних стандартів у зарубіжних країнах не існує окремого документу щодо регулювання дебіторської заборгованості. Окремі аспекти цього питання визначені в МСБО 1 «Подання фінансових звітів» [4], МСБО 32 «Фінансові інструменти: розкриття та подання» [5], МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» [6].

Долучаємося до позиції Є. Гнатенко, яка вважає, що дебіторська заборгованість – це заборгованість фізичних та юридичних осіб перед підприємством, яка відображається в обліку як актив, тобто право на отримання певної грошової суми (товару, послуги) з боржника [7, с. 68]. Величина дебіторської заборгованості відіграє важливу роль у життєдіяльності підприємства, оскільки це завжди є відтоком оборотних коштів. Зростання дебіторської заборгованості в динаміці пов'язане із зменшенням імовірності її погашення, що може бути спричинене не тільки фінансовими проблемами покупців, але й недостатньою організацією діяльності бухгалтерії.

Порівняння дебіторської заборгованості за П(С)БО та МСФЗ доцільно проводити за наступними критеріями: визнання та припинення визнання дебіторської заборгованості; оцінка дебіторської заборгованості; визначення резерву сумнівних боргів; відображення у фінансовій звітності. Розпочнемо з визнання та припинення визнання дебіторської заборгованості (табл. 1).

Згідно з МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» дебіторська заборгованість за продукцію, товари, послуги, роботи визнається як фінансовий актив, що є контрактним правом однієї сторони отримати грошові кошти та інший фінансовий актив від іншого підприємства і узгоджується з відповідним зобов'язанням сплатити другій стороні. Підприємству слід визнавати дебіторську заборгованість у балансі, коли воно стає стороною контрактних зобов'язань і внаслідок цього має юридичне право отримувати грошові або інші цінності [6]. Згідно з П(С)БО 13 «Фінансові інструменти» дебіторську заборгованість (не призначену для перепродажу) можливо віднести до складу фінансових активів [3].

За міжнародними стандартами при первісному визнанні дебіторська заборгованість оцінюється за справедливою вартістю, включаючи витрати зі здійснення угоди, які безпосередньо пов'язані з придбання або випуском фінансового активу. Виходячи з норм П(С)БО, при первинному визнанні дебіторська заборгованість оцінюється за первісною вартістю (табл. 2).

Після первісного визнання дебіторська заборгованість, що розглядається як фінансовий інструмент, відповідно до міжнародних стандартів оцінюється за вартістю, яка амортизується із застосуванням методу ефективної ставки відсотка. При цьому під амортизаційною розуміється вартість фінансового активу, яка була визначена при його первинному визнанні, за вирахуванням вартості його погашення, суми накопиченої амортизації, нарахованій з різниці між первісною вартістю на момент погашення.

На думку О.В. Топоркової для визначення дебіторської заборгованості необхідно враховувати оцінку моменту, на який підприємство передає покупцеві ризики і вигоди, пов'язані з переходом права власності на продукцію (товар), потребує вивчення угоди між ними та обставини операції [11, с. 96].

Угода поставки продукції (товару), укладена між підприємством та покупцем, визначає умови переходу ризиків втрати або пошкодження продукції (товару) і вигід, пов'язаних з правом власності на підставі ІНКОТЕРМС-2000. Вивчення обставин господарської операції зумовлено тим, що в більшості випадків передача ризиків та вигід від володіння збігається з передачею юридичного права власності або з передачею у володіння покупця (наприклад, за умови здій-

Таблиця 1

**Відмінності у вітчизняних та міжнародних підходах
до визнання і припинення визнання дебіторської заборгованості**

№	Ознака	Вимоги	
		П(С)БО	М(С)БО
1	Визнання	Визначається активом, якщо існує ймовірність отримання майбутніх економічних вигід та може бути достовірно визначена її сума. Визнається активом одночасно з визнанням доходу від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг	Визнання фінансового активу відбувається тоді, коли організація стає стороною контракту (договору), при виникненні зобов'язання по інструменту
2	Дохід визнається	<ol style="list-style-type: none"> 1. Покупцеві передано ризики і винагороди, пов'язані з правом власності на продукцію (товар, інший актив). 2. Підприємство не здійснює надалі управління та контроль за реалізованою продукцією (товарами, іншими активами). 3. Сума доходу (виручка) може бути достовірно визначена. 4. Є впевненість, що в результаті операції відбудеться збільшення економічних вигід підприємства, а витрати, пов'язані з цією операцією, можуть бути достовірно визначені 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Підприємство передало покупцеві суттєві ризики та винагороди, пов'язані з власністю на продукцію (товар). 2. Підприємство більше не бере участі в управлінні в тій мірі, яка, як правило, пов'язана з правом власності, і не контролює продану продукцію (товари). 3. Сума доходу може бути достовірно оцінена. 4. Існує ймовірність надходження економічних вигід, пов'язаних з операцією. 5. Витрати, які були або будуть понесені у зв'язку з операцією, можуть бути достовірно оцінені.
3	Припинення визнання	Дебіторську заборгованість по якій пройшов термін позовної давності, інші борги, нереальні до стягнення, списують за рішенням керівника підприємства за рахунок резерву сумнівних боргів або фінансові результати господарської діяльності комерційної організації	Припинення визнання фінансового активу або частини фінансового активу відбувається тоді, коли організація втрачає контроль над правами за контрактом (договором) (коли вказані права реалізуються, припиняється їх дія або організація відмовляється від своїх прав або передає їх третій стороні)

Таблиця 2

**Відмінності у вітчизняних та міжнародних підходах
до оцінки дебіторської заборгованості**

Ознака	Вимоги	
	П(С)БО	М(С)БО
Оцінка	Оцінюється за первісною вартістю, тобто дебіторська заборгованість відображається в обліку в оцінці, визначеній договором, і залежить від кількості і ціни проданої продукції з врахуванням знижок і надбавок, що надаються постачальником своїм клієнтам і покупцям	Визнання дебіторської заборгованості оцінюється за справедливою вартістю (за вартістю операції), включаючи витрати по здійсненню операції, які прямо пов'язані з придбанням або випуском фінансового активу або фінансового зобов'язання. Після первинного визнання дебіторська заборгованість оцінюється за вартістю, що амортизується, із застосуванням методу ефективної ставки відсотка

снення оптово-роздрібною торгівлі). Проте в інших випадках передача ризиків та вигід від володіння відбувається не одночасно з передачею юридичного права власності або з передачею у володіння, наприклад, реаліза-

ція товару за консигнаційними (комісійними) угодами, коли одержання доходу від певної реалізації залежить від доходу, який отримає покупець від власної реалізації цих товарів [8, с. 253].

Л. В. Івченко зазначає, що оцінка поточної дебіторської заборгованості у вітчизняній практиці здійснюється на дату виникнення та на дату складання балансу за первісною вартістю або чистою вартістю реалізації відповідно. У зарубіжних країнах оцінка проводиться на дату виникнення, дату погашення та на дату складання балансу за сумою виставленого рахунку, з урахуванням знижки (за умови оплати в період дії знижки) та за сумою, скоригованою на знижку відповідно [9, с. 259].

Головна проблема оцінки дебіторської заборгованості виникає в момент складання фінансової звітності (табл. 3). Методи оцінки дебіторської заборгованості повинні забезпечити дотримання одного з основних принципів підготовки фінансової звітності – обачності, згідно з яким сума оцінки активів і доходів підприємства не повинна бути завищена.

Відповідно до цього принципу у вітчизняній практиці обліку, як і в зарубіжній, поточна дебіторська заборгованість за рахунками оцінюється і відображається у звітності за чистою вартістю реалізації, тобто сума коштів, що реально може бути отримана в результаті її погашення.

Для визначення чистої вартості реалізації необхідно оцінити чисту суму коштів, що очікується одержати в результаті погашення дебіторської заборгованості за рахунками. У більшості випадків чиста вартість реалізації відрізняється від юридично належної до сплати величини. В англо-американській системі, наприклад, вона обчислюється шляхом сумування всієї дебіторської заборгованості за винятком знижки і безнадійної дебіторської заборгованості [11, с. 96-97]. Згідно з П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» чиста реалізаційна вартість визначається як сума поточної дебіторської заборгованості за вирахуванням резерву сумнівних боргів (табл. 4).

Оцінка дебіторської заборгованості починається з її аналізу, який полягає в тому, що складається перелік усіх дебіторів, визначаються терміни повернення боргу, визначається можливість повернення боргу в строки, передбачені відповідними договорами. Якщо робиться висновок про неможливість повернення боргу в термін чи виявляється прострочена заборгованість, необхідно проводити низку заходів. У балансі така заборгованість відповідно до зарубіжної практики повинна бути відображена з поправкою на безна-

Таблиця 3

Відмінності у вітчизняних та міжнародних підходах до відображення у фінансовій звітності дебіторської заборгованості

Ознака	Вимоги	
	П(С)БО	М(С)БО
Відображення у фінансовій звітності	У складі оборотних активів з класифікацією на довгострокові (платежі по яким очікується більш ніж через 12 міс. після звітної дати) та короткострокові (платежі по яким очікується протягом 12 міс. після звітної дати)	У складі поточних активів з класифікацією на короткострокову і довгострокову

Таблиця 4

Відмінності у вітчизняних та міжнародних підходах до визначення резерву сумнівних боргів дебіторської заборгованості

Ознака	Вимоги	
	П(С)БО	М(С)БО
Визначення резерву сумнівних боргів	Величина резерву сумнівних боргів визначається за одним із методів: 1. Застосування абсолютної суми сумнівної заборгованості. 2. Застосування коефіцієнта сумнівності. За першим методом величина резерву визначається на основі аналізу платоспроможності окремих дебіторів. За другим – величина резерву розраховується множенням суми залишку дебіторської заборгованості на початок періоду на коефіцієнт сумнівності	Визначення вірогідності стягнення заборгованості по кожному дебіторові і нарахування резерву лише по тим дебіторам, стягнення заборгованості з яких є сумнівним. Нарухування резерву в процентному відношенні від виручки за період. Розподіл дебіторської заборгованості на кілька груп залежно від періодів відстрочки і нарахування резерву

дійні борги, а відповідно до вимог України – з коригуванням на резерв сумнівних боргів. Як бачимо застосовуються, зовсім різні підходи.

Згідно з П(С)БО 10, дебіторська заборгованість поділяється на поточну та довгострокову, на сумнівну і безнадійну заборгованість. Згідно з МСФЗ 39 вона поділяється на ініційовану підприємством і неініційовану. Ініційована дебіторська заборгованість означає її придбання підприємством як участі у позиції, наданій іншим позикодавцем за умови, що підприємство фінансує цю позику на дату, коли її ініціює цей інший позикодавець. Неініційована дебіторська заборгованість класифікується як утримувана до строку погашення, наявна для продажу або утримувана для операцій.

Визначення сумнівної дебіторської заборгованості:

1) безнадійна дебіторська заборгованість – поточна дебіторська заборгованість, щодо якої існує впевненість про її неповернення боржником або за якою минув строк позовної давності. Сумнівний борг – поточна дебіторська заборгованість, щодо якої існує невпевненість її погашення боржником (П(С)БО 10);

2) визнання сумнівної дебіторської заборгованості відбувається в таких випадках: значні фінансові труднощі емітента; фактичний розрив контракту, наприклад, невиконання умов угоди або прострочена заборгованість щодо сплати відсотка або основної суми; надання позикодавцем боржникові пільгової позики, яку позикодавець не розглядав би за інших умов; висока імовірність банкрутства або іншої фінансової реорганізації підприємства; визнання збитку від зменшення корисності цього активу в попередньому звітному періоді; зникнення фінансового ринку для цього фінансового активу внаслідок фінансових труднощів (МСФЗ 39).

Розрахунок величини резерву сумнівних боргів:

1) величина резерву сумнівних боргів визначається, виходячи з платоспроможності окремих дебіторів, за питомою вагою безнадійної заборгованості в чистому доході від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг на умовах наступної оплати або на основі класифікації дебіторської заборгованості (П(С)БО 10);

2) в міжнародних стандартах методи розрахунку величини резерву сумнівних боргів не передбачаються.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Результати дослідження засвідчують, що облік дебіторської заборгованості в Україні чітко регулюється П(С)БО 10, положення якого певною мірою відрізняються від запропонованих у міжнародних стандартах. Ці відмінності викликані, в першу чергу, національними та економічними особливостями, що склалися в Україні. Для вітчизняної практики характерним є існування чітких норм ведення бухгалтерського обліку, які суворо регламентовані, недотримання яких зумовлює різні типи відповідальності, а в міжнародній системі обліку навпаки зазначаються лише базові фундаментальні концепції ведення фінансового обліку.

У М(С)ФЗ зазначені лише загальні правила класифікації, оцінки, визнання дебіторської заборгованості, проте не відображена конкретизація цих аспектів. В Україні оцінка дебіторської заборгованості відбувається за первісною вартістю, у зарубіжних країнах – за справедливою. Також в Україні величина резерву сумнівних боргів визначається із розрахунку абсолютної суми сумнівної заборгованості або з використанням коефіцієнта сумнівності. У міжнародній практиці, крім того, ще у відсотковому відношенні від виручки при можливому розподілі дебіторів на декілька груп.

Відповідність обліку, в тому числі дебіторської заборгованості, світовим вимогам є однією з передумов успішної інтеграції українського бізнесу в міжнародне економічне середовище. Головною відмінністю вітчизняного обліку дебіторської заборгованості від міжнародної практики є те, що він чітко регламентований і не передбачає альтернативи для підприємства, а також те, що М(С)ФЗ розглядають дебіторську заборгованість більш широко з урахуванням тривалого досвіду співпраці з іноземними контрагентами.

Результати дослідження міжнародного досвіду обліку розрахунків з дебіторами дозволяють зробити висновок, що в кожній країні склалася налагоджена і самостійна система ведення бухгалтерського обліку. Кожна із систем має свої переваги і недоліки, спільні та відмінні риси. Тому напрями подальших досліджень полягають у пошуку шляхів удосконалення вітчизняного обліку розрахунків з дебіторами з урахуванням міжнародного досвіду.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні: Закон України від 11 травня 2000 р. № 1707-III / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1999. № 40. Ст.365.
2. Про затвердження Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість»: Наказ Міністерства фінансів України від 08.10.1999 р. № 237 / Верховна Рада України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99> (дата звернення: 28.05.2018).
3. Про затвердження Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 13 «Фінансові інструменти»: Наказ Міністерства фінансів України від 30.11.2001 р. № 559 / Верховна Рада України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1050-01> (дата звернення: 28.05.2018).
4. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 1 «Подання фінансових звітів» / Верховна Рада України. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/929_013/page (дата звернення: 28.05.2018).
5. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 32 «Фінансові інструменти: розкриття та подання» / Верховна Рада України. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/929_029 (дата звернення: 28.05.2018).
6. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» / Верховна Рада України. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/929_015 (дата звернення: 28.05.2018).
7. Гнатенко Є. П. Ігнат'єва Я.В. Порівняльна характеристика обліку дебіторської заборгованості у вітчизняній і міжнародній практиці. Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. 2016. № 2. С. 67-72.
8. Голов С.В. Фінансовий облік. Київ. 2005. 976 с.
9. Івченко Л. В., Ходзицька В. В. Інтерпретація дебіторської заборгованості за національними та міжнародними стандартами бухгалтерського обліку. Фінанси, облік і аудит. 2013. Вип. 1. С. 256-262
10. Носовець О. Проблеми порівняння дебіторської заборгованості за даними фінансових звітів підприємств в умовах застосування різних стандартів обліку та звітності. Науковий вісник [Одеського національного економічного університету]. 2014. № 8. С. 159-169.
11. Топоркова О. В., Євлаш Т. О. Порівняльний аналіз П(С)БО та МСБО стосовно відображення дебіторської заборгованості в обліку. Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. 2010. Вип. 2. С. 93-101.

REFERENCES:

1. Pro bukhgalterskyi oblik i finansovu zvitnist v Ukraini: Zakon Ukrainy vid 11 travnia 2000 r. #1707-III / Verkhovna Rada Ukrainy. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 1999. # 40. St.365.
2. Pro zatverdzhennia Polozhennia (standartu) bukhgalterskoho obliku 10 "Debitorska zaborhovanist": Nakaz Ministerstva finansiv Ukrainy vid 08.10.1999 r. #237 / Verkhovna Rada Ukrainy. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99> (data zvernennia: 28.05.2018).
3. Pro zatverdzhennia Polozhennia (standartu) bukhgalterskoho obliku 13 "Finansovi instrumenty": Nakaz Ministerstva finansiv Ukrainy vid 30.11.2001 r. #559 / Verkhovna Rada Ukrainy. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1050-01> (data zvernennia: 28.05.2018).
4. Mizhnarodnyi standart bukhgalterskoho obliku 1 "Podannia finansovykh zvitiv" / Verkhovna Rada Ukrainy. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/929_013/page (data zvernennia: 28.05.2018).
5. Mizhnarodnyi standart bukhgalterskoho obliku 32 "Finansovi instrumenty: rozkryttia ta podannia" / Verkhovna Rada Ukrainy. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/929_029 (data zvernennia: 28.05.2018).
6. Mizhnarodnyi standart bukhgalterskoho obliku 39 "Finansovi instrumenty: vyznannia ta otsin-ka" / Verkhovna Rada Ukrainy. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/929_015 (data zvernennia: 28.05.2018).
7. Hnatenko Ye. P. Ihnatieva Ya.V. Porivnialna kharakterystyka obliku debitorskoi zaborhovanosti u vitchyzniani i mizhnarodnii praktysi. Naukovyi visnyk Mykolaivskoho natsionalnogo universytetu imeni V. O. Sukhomlynskoho. 2016. # 2. S. 67-72.
8. Holov S.V. Finansovyi oblik. Kyiv. 2005. 976 s.
9. Ivchenko L. V., Khodzytska V. V. Interpretatsiia debitorskoi zaborhovanosti za natsionalnymi ta mizhnarodnymi standartamy bukhgalterskoho obliku. Finansy, oblik i audyt. 2013. Vyp. 1. S. 256-262
10. Nosovets O. Problemy porivniannia debitorskoi zaborhovanosti za danymy finansovykh zvitiv pidpriemstv v umovakh zastosuvannia riznykh standartiv obliku ta zvitnosti. Naukovyi visnyk [Odeskoho natsionalnogo ekonomichnogo universytetu]. 2014. # 8. S. 159-169.
11. Toporkova O. V., Yevlash T. O. Porivnialnyi analiz P(S)BO ta MSBO stosovno vidobrazhennia debitorskoi zaborhovanosti v obliku. Ekonomichna stratehiia i perspektivy rozvytku sfery torhivli ta posluh. 2010. Vyp. 2. S. 93-101.